

ADVIES

CRB 2017-2055

Sociale, economische en milieu-uitdagingen die moeten worden opgenomen bij het definiëren van een energievisie voor België

CCE
Conseil Central de l'Economie
Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
CRB

**Advies met betrekking tot de sociale, economische en milieu-
uitdagingen die moeten worden opgenomen bij het definiëren
van een energievisie voor België**

**Brussel
20.09.2017**

Inhoudsopgave

1	De dringende behoefte aan een gemeenschappelijke energievisie	3
2	Uitdagingen die moeten worden opgenomen in het kader van de energievisie 6	
2.1	Uitdaging 1: De toekomst van het concurrentievermogen van de Belgische economie en in het bijzonder van haar industrie in de context van een energietransitie veiligstellen	7
2.1.1	Rekening houden met de specifieke industriële kenmerken van België	7
2.1.2	Rekening houden met de specifieke kenmerken van België op het vlak van mobiliteit	8
2.1.3	Rekening houden met de specifieke kenmerken van België op het vlak van gebouwen	9
2.1.4	Innovatie bevorderen als katalysator van de energietransitie en van het concurrentievermogen	9
2.2	Uitdaging 2: Competitieve en betaalbare energieprijzen garanderen voor alle Belgische consumenten	11
2.2.1	Een beleid dat competitieve energieprijzen mogelijk maakt	11
2.2.2	Een beleid dat betaalbare energieprijzen mogelijk maakt	12
2.2.3	Verdeling van de kosten van het energiesysteem	13
2.3	Uitdaging 3: Een performant beleid inzake klimaat en leefmilieu	14
2.3.1	Een doelstelling die rekening houdt met de specifieke kenmerken van België	14
2.3.2	De federale bevoegdheden voor milieu wat betreft hernieuwbare energie op zee	16
2.3.3	Een gepast beleidsinstrumentarium	16
2.4	Uitdaging 4: De bevoorradingszekerheid op lange termijn garanderen	17
2.4.1	Import, export en belang van binnenlandse energieproductie	18
2.4.2	Investeringsklimaat voor het Belgische elektriciteitssysteem	19
2.4.3	Samenwerking op Europees niveau om de elektriciteitsbevoorradingszekerheid te waarborgen	19
2.5	Uitdaging 5: Een rechtvaardige transitie waarborgen die zorgt voor kwalitatieve jobs	21
2.5.1	Noodzaak van anticipatie	21
2.5.2	Samen met de sociale gesprekspartners de verandering doen slagen	22
2.5.3	Opleiding en begeleiding van de werknemers	22
3	Deze uitdagingen omzetten in kansen	23

Inbehandelingneming

Op 21 april 2016 diende minister Marghem bij de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven een adviesvraag in waarin zij de Raad verzoekt om een analyse te maken van de studie van Elia (transmissienetbeheerder voor elektriciteit in België) over de nood aan 'adequacy' en aan flexibiliteit in het Belgische elektriciteitssysteem voor de periode 2017/2027, alsook om de vinger te leggen op de sociaal-economische gevolgen van de verschillende pistes die in deze studie voorgesteld worden. De minister schrijft in haar brief dat "door de positie die de Raad inneemt, zijn visie op het geheel van economische en sociale parameters bijzonder relevant is [...en...] het debat vanuit een meer bijzondere invalshoek kan belichten. [...] Uw opmerkingen, commentaar, punten van kritiek en/of voorstellen m.b.t. de studie zullen positief bijdragen aan de uittekening van een coherente en intersectorale visie en energiemix voor ons land die we dankzij uw prospectieve visie op het decennium beter zullen kunnen afbakenen."

De subcommissie Energie werd met dit dossier belast en is bijeengekomen op 25 en 27 mei, op 17, 22 en 30 juni, op 24 augustus, op 1 en 7 september, op 13, 20, 24 en 25 oktober, op 2 en 12 december 2016, op 8 februari, op 30 juni, op 17 en 20 juli en op 24 augustus 2017. Tijdens die vergaderingen heeft zij een unaniem advies voorbereid dat aan de plenaire vergadering van de Raad van 20 september 2017 ter goedkeuring werd voorgelegd.

Advies

1 De dringende behoefte aan een gemeenschappelijke energievisie

De Raad herinnert eraan dat in het federaal regeerakkoord¹ van 9 oktober 2014 wordt beklemtoond dat "België nood heeft aan een interfederaal energiepact, voorafgegaan door een energievisie, om op een termijn van minstens 20 tot 25 jaar de noodzakelijke transformaties op economisch vlak, op sociaal vlak en op vlak van leefmilieu mogelijk te maken. Dat pact zal vanaf eind 2015 concreet uitvoering geven aan de energievisie." De regering preciseert verder dat "een zekere, betaalbare en duurzame energiebevoorrading voor ondernemingen en gezinnen, die een gedeelde verantwoordelijkheid van de federale staat en de gewesten vormt, daarbij als leidraad vooropstaat. Daarom zal de regering, samen met de gewestregeringen, het overleg opstarten en faciliteren om een energievisie te ontwikkelen" en [...dat] "er rekening zal moeten worden gehouden met de mondiale evoluties in energiegebruik en –kosten, in technologie en met de EU-ambities op het gebied van klimaatdoelstellingen."

De Raad neemt er akte van dat de vier ministers van Energie te kennen geven dat ze tegen einde 2017 een energiepact willen afsluiten. Voor de Raad is het onontbeerlijk dat die werkzaamheden snel worden voltooid, d.w.z. tijdens de huidige legislatuur.

---

¹ Regeerakkoord van 9 oktober 2014 ([link](#))

De Raad sluit zich dan ook ten volle aan bij de bekommernis die de Europese Commissie in haar verslag van 2016 over België² uitte. Die laatste merkt op dat “[...] België dringend een brede visie op zijn langetermijneenergielandschap nodig heeft en een routekaart om deze te realiseren.” Zoals de Commissie opmerkt, “[...] heeft het gebrek aan een coherente langetermijnvisie voor de energiesector en de blijvende onzekerheid rond de timing van de kernuitstap immers tot een klimaat geleid dat onvriendelijk is voor investeringsbeslissingen op lange termijn [...]”. Verder stelt de Commissie dat “[...] een duidelijke, haalbare timing voor de geplande sluiting van de kerncentrales nodig is om ervoor te zorgen dat de verloren capaciteit tijdig wordt vervangen”. In het Landverslag België 2017 schrijft de Commissie: “Op de langere termijn heeft België grote investeringsbehoeften, mede gelet op de kernuitstap die nu tussen 2022 en 2025 moet plaatsvinden. Er zouden structurele tekorten kunnen ontstaan als investeringen in nieuwe en vervangingscapaciteit verder worden uitgesteld, maar doordat het tijdschema voor de kernuitstap herhaaldelijk is herzien, zijn investeerders afgeschrikt - vooral diegenen die willen investeren in energiecentrales op hernieuwbare energie en gas - en is een klimaat geschapen dat weinig bevorderlijk is voor beslissingen inzake langetermijninvesteringen”³.

Onzekerheid over de periode na 2025 heeft immers niet alleen schadelijke gevolgen voor de energiesector, maar ook voor de Belgische economie in haar geheel, aangezien ze de competitiviteit, en bijgevolg het potentieel van economische groei en van werkgelegenheids groei op lange termijn afremt en de aantrekkingskracht van het land voor buitenlandse investeerders vermindert. Er moet bovendien rekening worden gehouden met het ontwikkelingsproces – dat volop aan de gang is en nog moeten worden voltooid - van de Energie-Unie die gestoeld is op het bestaande Europese energiebeleid, en die bestaat uit “[...] vijf dimensies die de Europese economie een grotere energievoorzieningszekerheid, concurrentiekracht en duurzaamheid moeten geven, namelijk: energiezekerheid, solidariteit en vertrouwen; een volledig geïntegreerde Europese energiemarkt; energie-efficiëntie als bijdrage aan de matiging van de energievraag; het koolstofarm maken van de economie; en onderzoek, innovatie en concurrentievermogen”⁴.

In het recentste verslag van het IEA⁵ wordt er eveneens op aangedrongen dat België nu al inspeelt op de eventuele problemen inzake energie die tegen 2025 de kop zouden kunnen opsteken.

De Raad stelt vast dat de regering sedert enige tijd maatregelen heeft genomen: de strategische reserve werd tot minstens 2020 samengesteld; drie kerncentrales werden verlengd (voor Doel 1 is de ontmanteling gepland op 15 februari 2025, voor Doel 2 op 1 december 2025 en voor Tihange 1 op 1 oktober 2025). Deze maatregelen komen evenwel niet tegemoet aan de punten van bezorgdheid van het IEA voor de periode na 2025. Die bezorgdheden werden herhaald in de studie van Elia, volgens welke het mogelijke adequatieprobleem verder reikt dan 2025 en op lange termijn verdere aandacht verdient. De Elia-studie specificeert verder de adequacy en vertaalt dit in de grootte van een structureel blok.

---

² Vertaling uit: Country Report Belgium 2016 SWD(2016) 71 final van 26 februari 2016 ([link](#))

³ Landverslag België 2017 SWD(2017)67 final van 22 februari 2017

⁴ Een kaderstrategie voor een schokbestendige energie-unie met een toekomstgericht beleid inzake klimaatverandering. COM (2015) 80 final ([link](#))

⁵ Energy Policies of IEA Countries – Belgium – 2016 Review

Voor de materies die tot zijn bevoegdheid behoren, heeft de Raad meermaals⁶ herinnerd aan het belang van het ontwikkelen van een stabiele, coherente en onderling gecoördineerde langetermijnvisie (2030-2050) inzake energie. Deze visie moet op een breed maatschappelijk draagvlak berusten en moet bijgevolg worden ontwikkeld door middel van een raadpleging en van een dialoog met alle maatschappelijke actoren en door een consensus tussen de sociale gesprekspartners (representatieve werknemers- en werkgeversorganisaties) na te streven. Deze visie moet niet alleen rekening houden met de energiesector, maar ook met de impact ervan op het geheel van de economische, sociale en milieuparameters. Deze boodschap werd nog eens herhaald aan de vier ministers van Energie in een gemeenschappelijk schrijven dd. 29 mei 2015 dat uitgaat van de Raad en van alle gewestelijke economische en sociale raden (SERV, CESW en ESRBHG).

In dit verband is de studie van Elia, getiteld "Studie over de nood aan 'adequacy' en aan flexibiliteit in het Belgische elektriciteitssysteem - periode 2017/2027", op voorstel van minister Marghem zelf, een vertrekpunt voor de opstelling van de energievisie. Door haar inhoud voedt die studie de discussies in verband met het toekomstige Belgische energielandschap, meer bepaald de discussies rond het aspect bevoorradingszekerheid. Volgens de Raad zou deze studie moeten worden aangevuld met andere bestaande adviezen en studies om een energievisie te ontwikkelen, met name met studies die de impact meten op de doelstellingen van het energiebeleid die hieronder in de eerste twee alinea's van punt 2 staan beschreven. Tot die studies en adviezen behoren o.a. de verschillende studies die werden gevraagd door minister Marghem in haar algemene beleidsnota ([link](#)); de studie "Analyzing the macroeconomic impacts of the transition to a low carbon society in Belgium" van het DG Leefmilieu van de fod Volksgezondheid, Veiligheid van de voedselketen en Leefmilieu; de studies "A European comparison of electricity and gas prices for large industrial consumers" ([link](#)) en "A European comparison of electricity and gas prices for large industrial consumers – maart 2017 update"⁷ die op verzoek van de CREG werden verricht door PWC; het advies van de Adviesraad Gas en Elektriciteit dd. 21 december 2016 betreffende de studies inzake hernieuwbare energie waarvoor hij de opdracht heeft gegeven: (1) Assessment of the impact of renewable generation on Central-Western Europe electricity markets⁸, gerealiseerd door FTI-CL, en (2) Determining the impact of renewable energy on balancing costs, back up costs, grid costs and subsidies⁹, gerealiseerd door de KULeuven, alsook de twee studies in kwestie; en de studie van het FPB getiteld "Cost-benefit analysis of a selection of policy scenarios on an adequate future Belgian power system – Economic insights on different capacity portfolio and import scenarios"¹⁰.

---

⁶ CRB 2015-0135 "De verbintenis van de sociale gesprekspartners ten aanzien van de energie-uitdagingen" ([link](#)) en CRB 2014-1145 "Advies betreffende een ontwerpstudie over de perspectieven van elektriciteitsbevoorrading tegen 2030 en het bijhorende milieueffectenrapport" ([link](#))

⁷ Studie van 30 maart 2017, beschikbaar via de volgende link: <http://www.creg.be/nl/publicaties/studie-div-20170330>

⁸ Studie van 7 september 2016, beschikbaar via de volgende link: <http://www.creg.info/pdf/ARCC/161019-FTI-CL.pdf>

⁹ Studie van oktober 2016, beschikbaar via de volgende link: <http://www.creg.info/pdf/ARCC/161019-KULeuven.pdf>

¹⁰<http://www.plan.be/publications/publication-1658-nl->

[cost+benefit+analysis+of+a+selection+of+policy+scenarios+on+an+adequate+future+belgian+power+system+economic+insights+on+different+capacity+portfolio+and+import+scenarios](#)

2 Uitdagingen die moeten worden opgenomen in het kader van de energievisie

De Raad is van oordeel dat het energiebeleid terzelfder tijd de volgende doelstellingen moet nastreven:

- energieprijzen garanderen die voor de grote en kleine ondernemingen (die gevoelig zijn voor de energieprijzen en die concurreren met buitenlandse ondernemingen) competitief zijn en die voor de burgers (en meer bepaald voor de minst begunstigen) betaalbaar zijn;
- de milieulimieten en milieuvbintenissen respecteren;
- de zekerheid van energiebevoorrading waarborgen.

Volgens de Raad moeten die doelstellingen, binnen het kader van een mondiale economie, bijdragen tot de bestendiging van een duurzame samenleving en van economische activiteiten die borg staan voor kwaliteitsvolle jobs en toegevoegde waarde in de nationale economie.

De Raad wijst erop dat de energietransitie naar een koolstofarme economie in België zich moet voltrekken met inachtneming van deze energiebeleidsdoelstellingen. Vanuit deze optiek somt de Raad hieronder de uitdagingen op die volgens hem moeten worden opgenomen in het kader van de energievisie en die verklaren waarom het noodzakelijk is die visie zo spoedig mogelijk te realiseren. Hij verricht zijn analyse vertrekkende vanuit de bevoegdheden die aan het federale niveau verbonden zijn, maar houdt rekening met de andere bevoegdheidsniveaus, meer bepaald met de gewesten en met Europa. De Raad is van oordeel dat de visie de bovenvermelde doelstellingen evenwaardig moet opnemen.

Voor de Raad is het duidelijk dat de energietransitie een uitdaging vormt, maar ook een kans kan inhouden voor economische ontwikkeling en jobcreatie. Om die kans ten volle te benutten en tot een win-win te komen tussen klimaat en economie, is het van essentieel belang dat de transitie volop rekening houdt met het sociaal-economisch weefsel en dat alle actoren zich bij de transitie betrokken voelen en erover gesensibiliseerd worden. De Raad wenst te beklemtonen dat, voor een doeltreffende overgang naar een zekere en competitieve koolstofarme energie, een ambitieus innovatiebeleid alsook meer en voortdurende investeringen in de Belgische economie noodzakelijk zullen zijn inzake energie-uitrusting, netwerken, transport, vervoerstechnologieën, infrastructuur, energiezuinige gebouwen, opleiding en vorming, onderzoek en ontwikkeling enz. Die investeringen zouden nieuwe banen kunnen scheppen, de groei en de uitvoer kunnen stimuleren en kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van industriële niches. Bovendien zouden de nieuwe duurzame energietechnologieën het mogelijk moeten maken stappen vooruit te zetten op de mondiale markt van de energietechnologieën, die in volle groei is.

2.1 Uitdaging 1: De toekomst van het concurrentievermogen van de Belgische economie en in het bijzonder van haar industrie in de context van een energietransitie veiligstellen

De Raad acht het noodzakelijk dat de komende energietransitie het behoud en de ontplooiing garandeert van een sterke en competitieve Belgische industrie die borg staat voor kwaliteitsvolle jobs en de creatie van toegevoegde waarde in de nationale economie.

Volgens de Raad zal België de uitdaging van de significante impact die de energietransitie zal hebben op het concurrentievermogen van de Belgische economie, en in het bijzonder op haar industrie, succesvol het hoofd moeten bieden. Het is zijns inziens essentieel dat de energietransitie de realiteit van de Belgische economie en van haar industrie mee opneemt in de definiëring van de energievisie, maar ook in het kader van de toekomstige verbintenissen van België in termen van energie- en klimaatbeleidsdoelstellingen (omschreven in de eerste twee alinea's van punt 2). Dat is belangrijk om de ontwikkeling van de Belgische economie in haar geheel en de banen die eruit voortvloeien te waarborgen.

2.1.1 Rekening houden met de specifieke industriële kenmerken van België

De Belgische economie en haar industrie hebben immers specifieke kenmerken die een rechtstreekse invloed hebben op het energieverbruik. Ten eerste is het aandeel van de Belgische industrie in de Belgische economie relatief gezien groter dan in de buurlanden (aandeel van de toegevoegde waarde in het bbp: 14% in België, tegenover 11,78% in Nederland en 11,31% in Frankrijk¹¹). Voorts is de Belgische industrie wegens haar structuur energie-intensiever dan de industrie van haar Europese buurlanden, zowel wat olie en gas als wat elektriciteit betreft: de energie-intensiteit van de Belgische industrie is gemiddeld 25% hoger dan die in Nederland, 45% hoger dan in Frankrijk en 53% hoger dan in Duitsland¹².

Deze situatie kan voor een groot deel toegeschreven worden aan de relatieve specialisatie van de Belgische industrie in een aantal specifieke sectoren die energie-intensief zijn en die in België in hogere mate bijdragen tot het bbp dan de andere landen. Zo bedroeg in 2013 het aandeel van de toegevoegde waarde in het Belgische bbp van: de chemische sector (NACE 20) 2,2%; de voedingssector (NACE 10-12) 2,2%; de farmaceutische sector (NACE 21) 1,7%; de staalsector (NACE 24) 1,1%¹³. Deze sectoren gebruiken energie op een intensieve manier, met een aandeel van de energiekosten in de toegevoegde waarde van: 23% voor de staalsector (NACE 24); 22% voor de sector van de raffinaderijen (NACE 19); 21% voor de scheikundige sector (NACE 20) en 19% voor de papiersector (NACE 17)¹⁴. Om die redenen is het aandeel van de industrie in het totale finale energieverbruik aanzienlijk groter in België dan in zijn Europese buurlanden: 34% in 2014, vergeleken met 30% in Duitsland en Nederland en 20% in Frankrijk.

---

¹¹ 22,6% in Duitsland – Bron: CREG & PWC 2016: A European comparison of electricity and gas prices for large industrial consumers ([link](#))

¹² Berekeningen op basis van Eurostat, uitgedrukt in 1000 toe per miljoen euro toegevoegde waarde, gemiddelde over de periode 2009-2014 (Gross Value Added - [link](#)) en (Final Energy Consumption - [link](#))

¹³ CREG & PWC 2016: A European comparison of electricity and gas prices for large industrial consumers, [link http://www.creg.info/pdf/Divers/20160629-EnergyPrices-FinalReport.pdf](http://www.creg.info/pdf/Divers/20160629-EnergyPrices-FinalReport.pdf). Deze bron geeft geen gegevens voor het aandeel van de toegevoegde waarde in het Belgische bbp van de raffinagesector en de papiersector. Volgens de NBB (NBB Rapport 2015: <https://www.nbb.be/doc/dq/f/dq3/nfdc.pdf>) is het aandeel van de toegevoegde waarde in het Belgische bbp van de raffinagesector (NACE 19) 0,25% en van de papiersector (NACE 17) 0,7%.

¹⁴ CREG & PWC 2016: A European comparison of electricity and gas prices for large industrial consumers ([link](#))

Bovendien wordt een groot deel van de in België verbruikte energie eerst op ons grondgebied omgezet en wordt een groot aandeel van de voor eindverbruik beschikbare energie gebruikt voor niet-energetische doeleinden, dat wil zeggen als grondstof voor de productie van goederen, meer bepaald in de petrochemische activiteiten, met name de naftaproducten, waarvan het aandeel sterk is toegenomen sinds 1990¹⁵. Met dit hoge percentage van de voor eindverbruik bestemde energie die voor niet-energetische doeleinden wordt gebruikt (25% in 2014), onderscheidt België zich van zijn Europese burens: 9% voor Frankrijk en 10% voor Duitsland. Nederland vormt een uitzondering met 22%¹⁶.

Het is eveneens belangrijk in gedachte te houden dat de sectoren van de Belgische industrie in grote mate onderling van elkaar afhankelijk zijn (bijv. de raffinaderijen, de petrochemie, de chemie, de textielsector, de kunststofverwerking...) en dat ze behalve directe werkgelegenheid (11,7 % van de totale werkgelegenheid)¹⁷ ook veel indirecte werkgelegenheid genereren, in het bijzonder in talrijke kmo's.

Deze beschouwingen zijn van essentieel belang, te meer omdat voor bepaalde industriële activiteiten een grote concurrentie bestaat, zowel met onze Europese burens als met de rest van de wereld.

2.1.2 Rekening houden met de specifieke kenmerken van België op het vlak van mobiliteit

Voor de Raad is mobiliteit primordiaal voor het welzijn van de Belgische samenleving en voor de vitaliteit van haar economie. Hij vestigt er de aandacht op dat de vervoersector – een van de grootste uitstoters van CO₂ (22,2% van de totale emissies in 2014¹⁸) – een strategische actiepools is voor het terugdringen van de CO₂-uitstoot. Bovendien is het de enige grote economische sector waarvan de broeikasgasemissies sedert 1990 zijn toegenomen. In België zijn de emissies van 1990 tot 2013 met 18,7% gestegen¹⁹. In 2015 was de vervoersector goed voor 29% van het jaarlijks finaal energieverbruik van België, d.i. 121TWh, terwijl die sector in 1990 goed was voor 91 TWh²⁰. Echter, in België – met de steden Antwerpen en Brussel op kop – is evenwel een van de landen met de meeste files in Europa.

De files zijn een bron van energie-inefficiëntie en hebben negatieve gevolgen voor de burger, de economie en de samenleving in haar geheel. De economische kostprijs ervan wordt door de Oeso geraamd op 1 tot 2% van het bbp²¹. Behalve de economische kosten zijn aan de files ook milieukosten en kosten op het vlak van gezondheid verbonden. De goede werking van de arbeidsmarkt en vlotte toegang tot het ruime aanbod van diensten worden eveneens door de congestieproblematiek belemmerd. De Raad is van oordeel dat onze economie nood heeft aan een ambitieus meerjareninvesteringsplan, in die zin dat het bijdraagt aan de verbetering van de mobiliteit, en dat ze bijgevolg alleen maar kan lijden onder besparingen op dat vlak²².

¹⁵ 25% in 2014 tegenover 18,4% in 2004 (Bron: Eurostat: Energy Balance Sheets 2014 – edition 2016)

¹⁶ Eurostat: Energy Balance Sheets 2014 – edition 2016 ([link](#))

¹⁷ CREG & PWC 2016: A European comparison of electricity and gas prices for large industrial consumers ([link](#))

¹⁸ Volledig verslag over de nationale inventaris van BKG's 2016 onder het Protocol van Kyoto, beschikbaar op: http://cdr.eionet.europa.eu/be/eu/mmr/art07_inventory/ghg_inventory/envv2es4q/

¹⁹ Verslag van de Nationale Klimaatcommissie, (2016), "Belgium's second Biennial Report on Climate Change under the United Nations Framework Convention on Climate Change", http://www.climat.be/files/7514/5034/4559/BR2_EN.pdf

²⁰ APERE vzw, (2017), « Observatoire belge de l'énergie », <http://www.apere.org/fr/observatoire-belge-de-l-energie>

²¹ OECD, "Economic Surveys: Belgium", mei 2013, blz. 85

²² CRB 2013-0770 Advies over het voorstel van meerjareninvesteringsplan van de NMBS-groep voor de periode 2013-2025, beschikbaar op: <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc13-770.pdf>

Om de huidige mobiliteitsproblemen op te lossen en om de toekomstige problemen ter zake te vermijden, beklemtoont de Raad dat het dringend nodig is mobiliteitsoplossingen te vinden die passen in de energievisie en die bijdragen aan de doelstellingen van een duurzaam mobiliteitsbeleid. Het is in deze context van essentieel belang een beleid te verwezenlijken dat coherent is tussen de verschillende bevoegdheidsniveaus. Daartoe moet volgens de Raad een interfederale mobiliteitsvisie (voor alle bevoegdheidsniveaus en voor alle transportmodi) worden opgesteld en concreet worden uitgevoerd. Het plan (de gezamenlijke beleidskeuzes en -maatregelen) dat die visie zal concretiseren, zal ook bijdragen aan de verwezenlijking van de doelstellingen van het energiebeleid.

2.1.3 Rekening houden met de specifieke kenmerken van België op het vlak van gebouwen

Met een verouderd gebouwenbestand behoort België²³ op Europees niveau tot de slechte leerlingen op het vlak van gebouwen. Hoewel België er dankzij de betere energie-efficiëntie van de nieuwe gebouwen op vooruit is gegaan, blijft een aanzienlijk energiebesparingspotentieel in de renovatie van de bestaande gebouwen onbenut. Volgens de Raad wordt op dit moment te weinig gebruik gemaakt van dat energiebesparingspotentieel.

2.1.4 Innovatie bevorderen als katalysator van de energietransitie en van het concurrentievermogen

De Raad beklemtoont dat de energietransitie naar een koolstofarme economie in België ook een maatschappelijke verandering impliceert. Deze verandering zal een maatschappelijke innovatie, een innovatie van de productiewijzen en een innovatie op het vlak van arbeidsorganisatie vergen. Ze zal o.a. een aanpassing van het gedrag van de consumenten en een aanpassing van het assortiment van goederen en diensten impliceren.

De consumptiepatronen moeten niet alleen in België, maar ook in het buitenland veranderen. Het is bijgevolg van het grootste belang dat België in staat wordt gesteld om innoverende producten te vervaardigen die een toegevoegde waarde leveren, om de uitdagingen van de energietransitie op te nemen. Deze dynamiek vormt een hoeksteen voor de uitvoer naar andere landen. Ze zal dan, via de uitvoer, ook het consumptiepatroon van andere landen beïnvloeden.

Een aanpassing van het assortiment van goederen en diensten vergt investeringen in innovatie. Dergelijke investeringen kunnen niet gebeuren zonder de handhaving van een sterke industriële basis, die België op zijn beurt in staat zal stellen een voortrekkersrol te vervullen op het vlak van innovatie in de goederen en diensten, o.a. dankzij de toevoeging van een of meer nieuwe dienst(en) aan de aldus op de markt gebrachte innoverende producten. Het omgekeerde geldt ook: om een sterke industriële basis te kunnen handhaven, zijn investeringen in innovatie nodig.

Parallel met deze innovaties in de goederen en diensten is ook een maatschappelijke innovatie (innovatie inzake culturen, gewoonten, samenwerkingsvormen, organisatiewijzen en/of genormeerde procedures, op en buiten de werkplek) belangrijk voor een succesvolle transitie.

---

²³ Zie bv. de studie van 2016 van de ITRE-Commissie getiteld « Boosting Building Renovation : What Potential and Value for Europe? » ([[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/587326/IPOL_STU\(2016\)587326_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/587326/IPOL_STU(2016)587326_EN.pdf)] en het advies van de FRDO van 25 februari 2011 over de vermindering van het energieverbruik in de gebouwen [<http://www.frdo-cfdd.be/sites/default/files/content/download/files/2011a04n.pdf>]).

Zoals hierboven werd onderstreept, is de Belgische industrie gespecialiseerd in energie-intensieve activiteiten. Voor de activiteiten die op een intensieve manier energie gebruiken, presteert ze evenwel goed op het vlak van de efficiëntie van haar industriële processen en is ze in het algemeen efficiënter dan in de buurlanden. Zo is de chemische en farmaceutische industrie (NACE 20-21), op het vlak van de industriële processen, in België efficiënter dan in de buurlanden. De sector 'coke and refining' (NACE 19) scoort zeer goed op het gebied van energie-efficiëntie²⁴. Bovendien levert de industrie ook oplossingen aan andere sectoren om deze in staat te stellen efficiënter te zijn op vlak van CO₂.

Om een belangrijke speler te kunnen blijven in de transitie en om de sectoren in staat te stellen efficiënt te zijn op het vlak van CO₂ is het belangrijk dat de industrie in België blijft zoeken naar nieuwe producten en industriële processen. Voorts is het belangrijk dat de Belgische ondernemingen kunnen blijven investeren om efficiëntere processen op het vlak van CO₂ te ontwikkelen. Het spreekt voor zich dat dergelijke investeringen/innovaties gedaan worden indien ze rendabel en concurrentieel zijn, met inachtneming van de mondiale economische context en het door de overheid gedefinieerde kader.

Gezien de natuurkundige wetten bijkomende verbeteringen van de energie-efficiëntie van industriële processen en van het energiegebruik voor niet-energetische doeleinden beperken, zal het noodzakelijk zijn een beroep te doen op nieuwe, innovatieve low carbon technologieën naar mate deze zich ontwikkelen. Rekening houdend met de energietransitie op Europese schaal is het belangrijk dat de Belgische industrie in de voorhoede van de CO₂-prestaties kan blijven door de "state of the art"-technologieën die rendabel zijn te implementeren. Hiervoor is een industrieel beleid nodig dat een positief investeringskader creëert.

In deze context is het belangrijk dat België zijn innovatiepotentieel volledig benut.

---

²⁴ Bron: CREG & PWC 2016: A European comparison of electricity and gas prices for large industrial consumers ([link](#))

2.2 Uitdaging 2: Competitieve en betaalbare energieprijzen garanderen voor alle Belgische consumenten

De energietransitie die in België op gang komt, zal aanzienlijke investeringen vergen. Het is mogelijk dat de energietransitie, althans in een eerste fase, de kostprijs van het Belgische energiesysteem zal opdrijven. In dat kader moet volgens de Raad worden gestreefd naar de gelijktijdige realisatie van de in de eerste twee alinea's van punt 2 vermelde doelstellingen van het energiebeleid. Dit impliceert onder meer dat wordt bestudeerd op welke manier het gebruik van de bestaande infrastructuur en processen (op het niveau van de productie, het transport, de distributie enz.) kan worden geoptimaliseerd en nieuwe infrastructuur op een zo kostenefficiënt mogelijke manier kan worden ontwikkeld.

Behalve die kostprijs is het eveneens belangrijk om niet uit het oog te verliezen dat elke stijging van de energieprijzen:

- relatief meer impact heeft op onze economie dan op die van onze burenen, want onze economie is relatief energieafhankelijker,
- de minst begunstigde gezinnen sterker treft, want de kostprijs van energie heeft een groter aandeel in hun uitgaven dan in die van een gemiddeld gezin,
- een impact heeft op de lonen via het indexeringsmechanisme (excl. brandstoffen).

De Raad benadrukt dat het belangrijk is om rekening te houden met de impact van de mogelijke stijging van de kostprijs van het energiesysteem op de competitiviteit van de bedrijven en de betaalbaarheid voor de gezinnen, bij de keuze van het transitiepad, bij de maatregelen en instrumenten en bij de verdeling van kosten en baten. De maatschappelijke draagbaarheid van de energietransitie voor alle groepen in de samenleving, of het nu gaat om de gezinnen of om de ondernemingen, is immers een belangrijk criterium om tot een energiesysteem te komen dat duurzaam is in ruime zin.

2.2.1 Een beleid dat competitieve energieprijzen mogelijk maakt

Het verschil in de eindprijzen voor energie tussen de Belgische consumenten en hun Europese burenen is afhankelijk van het type energie en van de verbruiksprofielen.

Wat de eindprijs van elektriciteit betreft, brengt de studie van de CREG/PWC²⁵ een competitiviteitsprobleem aan het licht voor de grote industriële consumenten die concurreren met elektro-intensieve consumenten in de buurlanden (vooral Duitsland, Frankrijk en Nederland). Volgens deze studie is dat voornamelijk het gevolg van een structurele stijging van elementen als de netkosten, de taksen, de heffingen en de bijdragen aan de financiering van hernieuwbare energie, alsook van verschillen in de prijs van de energiecomponent. Sommige profielen in deze studie hebben een competitief voordeel t.o.v. de referentielanden op het vlak van de elektriciteitsfactuur. Bij de interpretatie van de conclusies van deze studie in termen van economisch beleid moet rekening worden gehouden met de impact van de energiekosten op de competitiviteit van diverse sectoren, op de evoluties in de aankoop- en zelfproductiestrategieën van industriële verbruikers, op de mogelijkheden (ook in internationaal perspectief) om via bv. energie-efficiëntie en innovatie de competitiviteit te verbeteren, op de elementen die de competitiviteit van specifieke gebruikers versterken of in gevaar (dreigen te) brengen en hun delocalisatie in de hand kunnen werken. Er moet ook rekening worden gehouden met eventuele steunmaatregelen en verplichtingen waarmee deze bedrijven geconfronteerd worden in het kader van het energie- en klimaatbeleid.

---

²⁵ CREG & PWC 2016: A European comparison of electricity and gas prices for large industrial consumers ([link](#))

Voor wat betreft gas onderstreept de studie dat "(vert.) de verschillen in de eindprijzen die tussen de landen worden waargenomen en de waaiers van mogelijke resultaten binnen eenzelfde land minder groot zijn dan voor elektriciteit." Voor de gasprijzen situeert de kostenhandicap zich echter bij de bedrijven die op internationaal niveau met de VS concurreren, door een overaanbod van gas gecreëerd door de schaliegasevolutie in de VS.

Om zo goed mogelijk de verschillen in de eindprijzen voor energie tussen België en de Europese buurlanden te kunnen meten, is het volgens de Raad belangrijk om over een "monitoring" te beschikken waarvan de methodologie transparant en publiek is, alsook de resultaten ervan. Die "monitoring" moet een breed scala van verbruiksprofielen omvatten teneinde representatief te zijn voor alle Belgische consumenten (zowel de gezinnen als de kmo's en de grote bedrijven) en dat voor verschillende energievormen. De monitoring moet voor de diverse types industriële bedrijven en gezinnen de totale energiekosten opvolgen voor de diverse energiedragers en de diverse componenten (commodities, nettarieven, heffingen en eventuele kortingen of compensaties) in de verschillende gewesten ten opzichte van de belangrijkste handelspartners. Een dergelijke "monitoring" moet het mogelijk maken om de eventuele verschillen in eindprijzen voor bepaalde "vergelijkbare" verbruikers bloot te leggen en de redenen van die verschillen te analyseren. In de ogen van de Raad is het belangrijk dat die twee aspecten van de monitoring gelijktijdig worden geanalyseerd. Het beschikken over een adequate monitoring zou de bevoegde autoriteiten in staat kunnen stellen maatregelen te nemen om eventuele prijsverschillen te verhelpen.

De Raad vindt het belangrijk dat, waar nodig, daadwerkelijk maatregelen worden genomen om de concurrentiepositie van de bedrijven te vrijwaren (o.a. in het kader van de zogenaamde energienorm waarvan de vorm, de samenstelling en het gebruik nog moeten worden gedefinieerd) in samenspraak tussen de verschillende beleidsniveaus en met betrokkenheid van de relevante stakeholders²⁶. De Raad vindt het ook belangrijk dat de genomen maatregelen periodiek geëvalueerd worden en dat bij deze evaluatie ook de impact op alle verbruikers en op de transitie zelf worden bekeken op basis van een volledige en onderbouwde dataset.

2.2.2 Een beleid dat betaalbare energieprijzen mogelijk maakt

Ingevolge de stijging van de eindprijzen van energie tijdens de afgelopen jaren ondervinden alsmear meer huishoudens moeilijkheden om hun energiefacturen te betalen, en dat terwijl de huishoudens met de laagste inkomens gemiddeld genomen een groter deel van hun budget besteden aan verwarming, verlichting en water dan gezinnen met gemiddelde inkomens²⁷. Het budget dat de huishoudens met lage inkomens aan huisvesting besteden, is vaak vergelijkbaar met dat van de meer gegoede huishoudens, wegens de te beperkte isolatie van de gebouwen die ze betrekken. En dat terwijl de huishoudens gemiddeld 24% van hun budget aan huisvesting besteden en een huishouden dat over minder dan 60% van het mediaaninkomen beschikt daar 33,6% aan zal besteden, tegenover 13,8% voor een huishouden dat over meer dan 60% van het mediaaninkomen beschikt²⁸. En dat ondanks de isolatiemaatregelen in de gebouwen die sinds 1970 worden genomen.

---

²⁶ Waaronder de sociale gesprekspartners in de CRB

²⁷ ULB en fod Economie (2013). *Analyse van de energierekening van de huishoudens en het meten van de moeilijkheden waarmee senioren te maken hebben*, Eindverslag. ([link](#))

²⁸ Eurostat (2015): <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/hui/submitViewTableAction.do>

België heeft een aantal instrumenten op het vlak van sociale energiemaatregelen ontwikkeld, waaronder m.n. de sociale tarieven en de automatisering ervan, het sociaal verwarmingsfonds en de gespreide betaling. Dat zijn evenveel instrumenten die een betaalbare en minimale toegang tot energie mogelijk maken. Maar zoals hij reeds vermeldde in zijn adviezen over energie-efficiëntie in de woningsector in België²⁹, roept de Raad ook op tot een grootschalig plan voor de renovatie van de gebouwen in België. Dat plan zal een verlaging van de factuur van de gezinnen en een vermindering van de ecologische voetafdruk m.b.t. verwarming mogelijk maken en zal tegelijk ook kwaliteitsvolle banen in het leven roepen. Deze beleidskeuzes en -maatregelen vormen bovendien een belangrijke bron van economische activiteiten en van in België gelokaliseerde banen.

2.2.3 Verdeling van de kosten van het energiesysteem

Om een breed maatschappelijk draagvlak te creëren en te vrijwaren voor het energiebeleid dat wordt gevoerd in het kader van de energietransitie en om de noodzakelijke transformaties op economisch, sociaal en milieuvlak succesvol aan te gaan, is het volgens de Raad absoluut noodzakelijk dat de verdeling van de kosten – en van de opbrengsten – die uit de energietransitie zullen voortvloeien, in de lijn ligt van wat gerechtvaardigd is met het oog op de in de eerste twee alinea's van punt 2 vermelde doelstellingen die gelijktijdig moeten worden nagestreefd.

In dat kader moet rekening worden gehouden met de snelheid van de transitie van het energiesysteem, want hoe groter de snelheid van de transitie, hoe hoger de kosten en de opportuniteiten die eraan verbonden zijn. Hoe hoger deze kosten, hoe moeilijker de verdeling ervan zal zijn. Hoe moeilijker de verdeling van de kosten, hoe lastiger het zal zijn om een breed maatschappelijk draagvlak te verkrijgen. Niets ondernemen zal eveneens kosten met zich brengen die mee in overweging zullen moeten worden genomen. De snelheid van de transitie moet volgens de Raad bijgevolg zo worden afgesteld dat een evenwichtige en gelijktijdige realisatie van de hierboven beschreven doelstellingen van de energietransitie mogelijk wordt gemaakt, zodat de vruchten maximaal geplukt kunnen worden.

Bovendien zal rekening moeten worden gehouden met het feit dat onverwachte gebeurtenissen de snelheid van de transitie kunnen beïnvloeden (d.w.z. plotse gebeurtenissen die een breuk veroorzaken in de gekozen aanpak om deze transitie te realiseren).

De Raad wijst op het feit dat een aanzienlijk aandeel van de eindprijzen voor energie vandaag bestaat uit netkosten, taksen en accijnzen, heffingen en andere bijdragen die via de factuur worden verrekend, zoals de bijdragen die verbonden zijn aan de financiering van hernieuwbare energie. Vandaag wordt de volledige transitie hoofdzakelijk gefinancierd door de elektriciteitsfactuur. Het is belangrijk dat wordt gezorgd voor een diversifiëring van de financieringsbasis en voor samenhang tussen de financieringsinstrumenten, aangezien de energietransitie breder gaat dan elektriciteit en aangezien de vermindering van energiegebruik de financiering op basis van kWh erodeert. Bovendien dienen onnodige kosten (bv. de aanrekening van btw op bijdragen) vermeden te worden.

---

²⁹ CRB 2005-1391 en CRB 2006-422

2.3 **Uitdaging 3: Een performant beleid inzake klimaat en leefmilieu**

De Raad beklemtoont dat de bescherming van het milieu en het klimaat een van de doelstellingen van het energiebeleid in België vormt (cf. de eerste twee alinea's van Punt 2). In de conclusies van de Europese Raad van oktober 2014³⁰, die het actiekader van de EU inzake klimaat en energie tegen 2030 vastlegden, keurde deze een bindende doelstelling goed die erop gericht was de broeikasgassen in de EU tegen 2030 met minstens 40% terug te dringen in vergelijking met de emissieniveaus van 1990. Deze doelstelling, die collectief moet worden bereikt door de Europese Unie via haar lidstaten, werd officieel meegedeeld als zijnde de bijdrage³¹ (« INDC »³²) van de EU aan de Overeenkomst van Parijs van 2015 zoals die werd geratificeerd door de EU³³ en, twee uitzonderingen niet te na gesproken³⁴, door al haar lidstaten waaronder België³⁵. In deze Overeenkomst van Parijs verbinden de belanghebbende partijen zich ertoe de stijging van de gemiddelde temperatuur op aarde te beperken tot minder dan 2° C in vergelijking met de pre-industriële niveaus en zelfs door te gaan met de gevoerde actie die ertoe strekt de temperatuurstijging te beperken tot 1,5° C.

Om bij te dragen aan de verwezenlijking van deze doelstelling tot vermindering van de emissies met minstens 40%, heeft de Europese Commissie tal van initiatieven naar voren geschoven, waaronder het initiatief om een nieuw governanceproces in te voeren³⁶ dat aan de lidstaten enige soepelheid verleent in de keuze van de maatregelen die het best aansluiten bij hun energiesysteem en bij hun nationale voorkeuren, waarbij er tegelijk op wordt toegezien dat deze soepelheid "verenigbaar blijft met verdere marktintegratie, versterkte concurrentie en het bereiken van de klimaat- en energiedoelstellingen van de Unie"³⁷. In dat kader zullen de lidstaten vanaf 1 januari 2019 een geïntegreerd nationaal energie- en klimaatplan moeten presenteren voor elke periode van tien jaar. Voor de Raad is het evenwel duidelijk dat de impact van de transformaties die worden vereist door de doelstellingen ter beperking van de temperatuurstijging zoals die in de Overeenkomst van Parijs zijn aangegeven, niet enkel een uitdaging vormt, maar ook kansen kan bieden voor de economische ontwikkeling en het scheppen van kwaliteitsvolle banen.

2.3.1 **Een doelstelling die rekening houdt met de specifieke kenmerken van België**

De klimaatverandering is een globale/mondiale uitdaging, die volgens de Raad idealiter op mondiaal niveau moet worden aangepakt. De Raad erkent het belang van internationale akkoorden en benadrukt dat er op internationaal niveau – meer en beter – moet worden samengewerkt om de uitdaging van de klimaatverandering aan te pakken. Het zou positief zijn indien alle betrokken actoren, binnen hun specifieke capaciteiten, pleiten voor een "level playing field" en voor een rechtvaardige transitie op het gebied van de milieu-uitdagingen. Dit zou kunnen leiden tot een eerlijkere concurrentie die de impact op het milieu normaal gezien ook zou moeten verlagen.

---

³⁰ Conclusies van de Europese Raad van 23 en 24 oktober 2014, blz. 1 (EUCO 169/14, CO EUR 13, CONC 5) [<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-169-2014-INIT/nl/pdf>]

³¹ Art. 4, punt 2 van de Overeenkomst van Parijs

³² De term « INDC » is het Engelse letterwoord voor « Intended National Determined Contribution ».

³³ Zie Bijlage betreffende de verklaring van het bindende karakter van de Overeenkomst van 12 december 2015 in het kader van de conferentie van Parijs van de partijen bij de Conventie van de Verenigde Naties betreffende de klimaatverandering.

³⁴ De lidstaten die de overeenkomst nog niet hebben geratificeerd, zijn de Tsjechische republiek en Nederland [http://unfccc.int/paris_agreement/items/9444.php]

³⁵ België heeft zijn ratificeringsinstrument op 6 april 2017 ingediend bij het Secretariaat-generaal van de Verenigde Naties. De Overeenkomst van Parijs is in België sedert 6 mei 2017 in werking getreden.

³⁶ Voorstel voor een verordening inzake de governance van de energie-unie – COM (2016) 759 final

³⁷ Mededeling van de Commissie betreffende een beleidskader voor klimaat en energie in de periode 2020-2030 - COM(2014) 15 final, blz. 14

Het energie- en milieubeleid in België (en zijn gewesten) past binnen een Europees en internationaal kader. Binnen dit kader werden doelstellingen vastgelegd die moeten worden nageleefd. België moet volgens de Raad bijdragen aan de realisatie van de doelstellingen die de EU tijdens de COP21 te Parijs heeft ingediend. Zo heeft België, als Europese lidstaat, zich akkoord verklaard met het engagement van de EU om haar bijdrage te leveren teneinde de opwarming van de aarde te beperken tot ruim onder de 2°C. De bijdrage van België aan de internationale energie- en klimaatbeleidsmaatregelen moet volgens de Raad rekening houden met de specifieke kenmerken van de Belgische economie, met het sociaal-economisch en technisch potentieel van ons land alsook met de inspanningen die reeds geleverd zijn. Om zijn beleidsmaatregelen zo efficiënt mogelijk te kunnen uitwerken en de impact ervan op de Belgische bijdrage te kunnen evalueren, is het van essentieel belang dat de sociale partners gedurende het ganse proces geconsulteerd en betrokken worden.

De Raad erkent dat de beleidsbevoegdheden inzake leefmilieu vooral bij de gewesten en op Europees niveau liggen, maar benadrukt dat de federale regering in dit dossier een belangrijke rol kan en moet opnemen. België moet volgens de Raad op EU-niveau het belang benadrukken van een rechtvaardige transitie³⁸ en een bijdrage van alle landen (wereldwijd) aan de realisatie van de energie- en klimaatdoelstellingen. In het domein van de energie- en milieuregelgeving moet er volgens de Raad over gewaakt worden dat er op elk gepast niveau een 'level playing field' op het hoogste niveau tot stand komt. Het streven naar een 'level playing field' zal volgens de Raad een positieve impact hebben op de economie, het concurrentievermogen, de werkgelegenheid en de milieubescherming in het kader van het halen van de doelstellingen van het energiebeleid.

De Raad wijst in dit kader op het belang van het Europese klimaat- en energiebeleid, in het bijzonder voor de periode 2021-2030. Momenteel is men op Europees niveau namelijk bezig met de concrete invulling van het energie- en klimaatbeleid voor de periode na 2020. In de beschikbare documenten van de Europese Commissie zijn voor het jaar 2030 geen specifieke doelstellingen voor de lidstaten opgenomen in verband met het aandeel van hernieuwbare energie ([link](#)). Het is belangrijk dat de vertegenwoordigers van de Belgische belangen zich op Europees niveau laten horen, bijvoorbeeld om bij het vastleggen van het ambitieniveau van het actieplan en de eventuele doelstellingen of wetten rekening te houden met de (in uitdaging 1 en 2 reeds aangehaalde) specifieke kenmerken van de Belgische economie. Niettemin moet België een ambitieuze en realistische speler zijn, gelet op de kansen die de transitie naar een koolstofarme economie kan bieden.

---

³⁸ Het begrip rechtvaardige transitie voor iedereen naar een ecologisch duurzame economie werd ontwikkeld in de resolutie betreffende "duurzame ontwikkeling, waardig werk en groene jobs" die werd goedgekeurd door de 102de zitting van de algemene conferentie van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO) dd. 19 juni 2013 en het werd opgenomen als overweging van de Overeenkomst dd. 12 december 2015 in het kader van de conferentie van Parijs van de partijen bij de Conventie van de Verenigde Naties betreffende de klimaatverandering. Dat is de reden waarom de jobcreaties en reconversie van jobs moeten kaderen binnen de bestaande structuren van de sociale dialoog en de sociale bescherming, van de inspanning inzake opleiding en ontwikkeling van competenties, van respect voor mensen- en arbeidsrechten.

2.3.2 De federale bevoegdheden voor milieu wat betreft hernieuwbare energie op zee

Op het gebied van hernieuwbare energie is de federale regering bevoegd voor de windmolens op zee. Er werd door de Belgische overheden gekozen voor – onder andere – offshore windenergie om de doelstelling van 13% hernieuwbare energie tegen 2020 te halen. De Raad benadrukt dat het halen van deze doelstelling een ware uitdaging zal zijn. De Raad vraagt aan alle regeringen om de evolutie van de kosten en baten van deze en andere hernieuwbare energietechnologieën te onderzoeken teneinde een gefundeerde keuze te kunnen maken voor de maatregelen die na 2020 moeten worden genomen om de noodzakelijke energietransitie te realiseren (cf. studie van de CREG die vaststelt dat de subsidies voor de Belgische offshore hoger liggen dan die in de omliggende landen). Voorts is een goede samenwerking tussen de federale en de regionale regeringen belangrijk op het gebied van hernieuwbare energie, aangezien deze laatste hiervoor de belangrijkste bevoegdheden hebben, terwijl de impact van hernieuwbare energie op de energiebevoorradingzekerheid een federale bevoegdheid is.

2.3.3 Een gepast beleidsinstrumentarium

Om de doelstellingen van het energiebeleid (zie de twee eerste alinea's van punt 2) te realiseren en te stimuleren, is een effectief, efficiënt, coherent en flexibel beleidsinstrumentarium nodig dat ook transparant en betrouwbaar is. Dat geldt voor alle beleidsniveaus (van lokaal tot internationaal) en beleidsdomeinen (wonen, mobiliteit, economie, energie, landbouw, ...). Een doordacht beslissingskader en voldoende instrumentele knowhow o.a. uit de gedragseconomie moeten de instrumentenkeuze begeleiden. Een gezonde instrumentenmix gebruikt naast directe steun ook sturing via fiscale stimuli en niet-financiële instrumenten zoals verplichtingen, verboden, ontzorging, communicatieve instrumenten... Door meer te differentiëren kan de instrumentenmix bovendien beter rekening houden met de reële behoeften van doelgroepen (particulier/KMO/groot bedrijf/nonprofit, ...) en toepassingen (OPEX/CAPEX, matuur/immatuur, ...) en specifieke hinderpalen. Dat impliceert o.a. de afbouw en stopzetting van steun naarmate een technologie matuur wordt of naarmate een technologie niet de potentie toont om matuur te worden. Dat is bijzonder belangrijk voor de productie van energie omwille van de kosten van de ondersteuning en om de werking van de energiemarkten te verbeteren. Steunafbouw en de stopzetting van steun hangen o.a. samen met inkomsten uit de markt, de mate van internalisering van externe kosten voor de diverse energiebronnen en de mate waarin er een gelijk speelveld met andere regio's is.

2.4 Uitdaging 4: De bevoorradingszekerheid op lange termijn garanderen

Bevoorradingszekerheid is een belangrijke factor in de economie in een land en voor alle Belgische consumenten, waaronder de energie-intensieve industrie. Ze draagt bij aan een stabiel investeringsklimaat en aan de productiviteit van de bedrijven. Toegang tot betrouwbare energievoorzieningen is in een hoogtechnologische kennismaatschappij een belangrijke component in het behoud en de groei van de sociale welvaart. Een hoog niveau van bevoorradingszekerheid is, alleszins in het verleden, een belangrijke troef geweest voor België.

België is voor een groot deel van zijn energievoorziening afhankelijk van het buitenland. De negatieve handelsbalans inzake energie bedroeg 3,8% van het bbp in 2014 (voornamelijk nafta en gas); de energieafhankelijkheid van België is hiermee 50% groter dan het Europese gemiddelde³⁹. Uitvoer is net als invoer belangrijk voor onze welvaart. Minder afhankelijk zijn van energie-invoer uit het buitenland heeft voordelen, maar er zijn ook risico's aan verbonden, vooral als er geen binnenlandse competitieve alternatieven zijn.

De bevoorradingszekerheid van het Belgische elektriciteitssysteem is volgens een studie⁴⁰ van Elia op korte termijn (tot eind 2023) gewaarborgd indien er zich geen onvoorziene omstandigheden (gevallen van overmacht) voordoen. Afhankelijk van de door de studie gebruikte hypothesen (importcapaciteit, ontwikkeling van biomassa, beschikbaarheid van nucleaire eenheden, beschikbaarheid van buitenlandse en binnenlandse productie enz.) concludeert Elia dat:

- vanuit het oogpunt van systeemadequaatheid (d.i. de mogelijkheid om te kunnen voldoen aan een piekvraag), op korte termijn, de bestaande productiecapaciteit aan gascentrales zal volstaan om de tot 2022 dalende nood aan een structureel blok⁴¹ op te vangen ongeacht het scenario;
- vanuit het oogpunt van flexibiliteitsbehoefte, om een beheer van het transportnet in alle veiligheid mogelijk te maken, het noodzakelijk is om te beschikken over 2 tot 4 gascentrales (STEG) naargelang van het scenario.

Het basisscenario voorziet dat het structurele blok terug zou toenemen tot 4000 MW in 2027 volgens dezelfde hypothesen die berusten op de sluiting van de kerncentrales tegen 2025, zoals wordt voorgeschreven door de wetgeving. Volgens andere scenario's zou dit structurele blok in 2027 kunnen oplopen tot 9000 MW.

---

³⁹ EU-Commissie: Country Factsheet Belgium: Energy Union ([link](#))

⁴⁰ Studie over de nood aan "adequacy" en flexibiliteit in het Belgische elektriciteitssysteem, en het addendum aan deze studie ([link](#) studie) ([link](#) addendum)

⁴¹ De studie van Elia definieert het structurele blok als "het nationale volume aan regelbaar vermogen" dat nodig is om te voldoen aan de huidige wettelijke criteria qua bevoorradingszekerheid opdat op elk moment productie en verbruik in evenwicht zouden zijn. Dit structurele blok kan worden samengesteld uit verschillende productie-, opslag- en/of consumptiemiddelen⁴¹. Met andere woorden, het structurele blok geeft voor elk jaar de energie en de bijkomende capaciteit aan die noodzakelijk zijn om te voldoen aan de vraag, rekening houdend met de reeds bekende middelen en met het geraamde beschikbare involume (zie addendum bij de studie van Elia, blz. 3).

Volgens de Raad moeten verschillende pistes worden overwogen om erop toe te zien dat de energiebevoorradsingszekerheid van België wordt gewaarborgd. Die pistes moeten worden beoordeeld in functie van hun kosten voor de ondernemingen, voor de werkgelegenheid en voor de samenleving in haar geheel en in functie van de hervorming van het ETS op Europees niveau en moeten in de mate van het mogelijke rekening houden met het Clean Energy Package. Die pistes zijn o.a.: passende beleidsinstrumenten ontwikkelen, de marktwerking verbeteren inclusief het wegnemen van concurrentieverstorende elementen zoals onder andere uiteengezet in 2.3.3., innoveren, de bestaande infrastructuur optimaal gebruiken, investeren in infrastructuur, de beschikbaarheid van intermitterende energiebronnen verhogen, de energie-efficiëntie verhogen, de flexibiliteit van zowel de productie als de vraag verhogen, de opslagmogelijkheden ontwikkelen en, ingeval het mechanisme van de strategische reserve de bevoorradsingszekerheid niet kan waarborgen, onderzoeken of het opportuun is, rekening houdend met de hervorming van het ETS, om eventueel een capaciteitsmechanisme in te voeren ter vervanging van de strategische reserve. Al deze pistes moeten ook kaderen in een stabiel en voorzienbaar beleid inzake bevoorradsingszekerheid op Europees niveau, meer bepaald in de buurlanden. Een goede samenwerking op Europees vlak zal een positieve impact hebben op het investeringsklimaat, gelet op het feit dat België geen enkele invloed en geen enkele greep heeft op hetgeen in de buurlanden gebeurt.

2.4.1 Import, export en belang van binnenlandse energieproductie

De optimale balans tussen productie in eigen land en import dient te worden bepaald met de laagst mogelijke maatschappelijke kost en rekening houdend met leveringszekerheid en met macro-economische elementen zoals de impact op de Belgische economie (waaronder de resulterende impact op tewerkstelling in alle sectoren) van de elektriciteitsproductie en van de resulterende gastransport- en elektriciteitskosten (inclusief de impact van meer convergerende prijzen met de buurlanden) en – opbrengsten⁴². Rekening houdend met een geheel aan aspecten waaronder de totale kosten van het Belgische energiesysteem, het technische en economische potentieel van België, de milieu- en klimaatuitdagingen waar ons land voor staat, en andere macro-economische parameters, moet de binnenlandse productiecapaciteit volgens de Raad maximaal worden benut voor zover dit leidt tot een zo groot mogelijke welvaart in het land (in termen van werkgelegenheid, prijzen voor energieverbruikers enz.). Deze maximaliserende aanpak kan volgens de Raad de welvaart in België positief beïnvloeden. Het behoud en de creatie van kwalitatieve jobs en van toegevoegde waarde in de energiesector zelf en in andere sectoren (de grote energieverbruikers en de energie-intensieve sectoren) moet nagestreefd worden. Indien België investeert in de ontwikkeling van economisch interessantere en competitievere koolstofarme technologieën met de laagste kosten, zou het op langere termijn een netto-exporteur van elektriciteit kunnen worden.

Volgens de Raad is het voor de bevoorradsingszekerheid van ons land essentieel om in te zetten op een optimaal gebruik van zowel de nationale productiemiddelen als de import- en exportmogelijkheden. Hiervoor is het van belang dat op een evenwichtige wijze rekening wordt gehouden met de doelstellingen van het energiebeleid. De bevoorradsingszekerheid wordt beïnvloed door vele factoren, waarvan een goed uitgebouwd interconnectienetwerk één is. Interconnecties en uitwisselingen tussen landen zijn positief vanuit het Europese kader waarbinnen naar een eengemaakte markt en optimale dispatching gestreefd wordt. In deze context staat de Raad er echter op te preciseren dat het structureel, gegarandeerd en voorspelbaar ter beschikking zijn van deze interconnecties voor alle marktactoren over alle tijdshorizonten een primordiale voorwaarde is om deze positieve bijdrage te kunnen leveren. Garantie op de exacte beschikbare capaciteit in de toekomst wordt vandaag niet gegeven.

---

⁴² Verslag van het FPB dd. 23 februari 2017 getiteld “Cost-benefit analysis of a selection of policy scenarios on a adequate future Belgium power system – economic insights on different capacity portfolio and import scenarios”

Met andere woorden, de Raad wijst erop dat de aanwezigheid van interconnecties op zich geen waarborg is voor de effectieve invoer van elektriciteit op ons grondgebied. De Raad benadrukt dat de beschikbaarheid van productiecapaciteit in het buitenland en de beschikbaarheid van transmissiecapaciteit in de buurlanden in dit kader cruciale voorwaarden zijn voor de bijdrage van interconnecties. Er is een belangrijke rol weggelegd voor een versterkte markt door betere verantwoordelijkheden van marktpartijen die verder reiken dan 24 uur. Het is noodzakelijk dat interconnectiecapaciteit gegarandeerd wordt, zowel op korte als op lange termijn. Alleen op deze manier kan, in een Europese context, de verantwoordelijkheid van de leveranciers en evenwichtsverantwoordelijken voor het aankopen van elektriciteit en voor het honoreren van leveringscontracten ten volle gefaciliteerd worden.

2.4.2 Investeringsklimaat voor het Belgische elektriciteitssysteem

De Raad benadrukt dat er moet worden geïnvesteerd in het Belgische elektriciteitssysteem. De aard van deze investeringen zal onvermijdelijk veranderen. Die laatste zullen immers m.n. worden gericht op toekomstgerichte technologieën. Deze verandering van paradigma vereist een reflectie over het toekomstige markt design voor elektriciteit teneinde de verschillende productiecapaciteiten correct te valoriseren en een level playing field tussen die laatste te garanderen. Teneinde de energiebeleidsdoelstellingen te bereiken die aan het begin van dit advies worden vermeld, verwijst de Raad in dit verband naar de noodzaak om de marktversturende elementen (cf. 2.3.3) uit te faseren en naar de maatregelen die in het punt hierboven zijn opgesomd.

De noodzakelijke investeringen kunnen volgens de Raad slechts gebeuren binnen een kader dat een klimaat mogelijk maakt dat gunstig is voor investeringen, hetgeen bepalend is voor het creëren van toegevoegde waarde en voor het handhaven en het creëren van banen in het kader van de energietransitie. Onder andere een stabiel en transparant juridisch en fiscaal kader is noodzakelijk om voldoende (rechts)zekerheid voor de investeerders te waarborgen. Er moeten op juridisch en fiscaal vlak zo snel mogelijk garanties voor stabiliteit worden verschaft, opdat de nodige investeringen tijdig worden gedaan zodat de bevoorradingszekerheid zonder onderbreking gewaarborgd is. De Raad is ervan overtuigd dat een breed maatschappelijk draagvlak voor de energievisie belangrijk is voor meer stabiliteit en voorspelbaarheid en dat dit het investeringsklimaat positief zal beïnvloeden en investeringen zal stimuleren. De Raad benadrukt de cruciale rol die hij speelt in het tot stand komen van dit maatschappelijk draagvlak.

Gelet op de levensduur van de installaties benadrukt de Raad dat er nood is aan een langetermijnvisie inzake energie die verder gaat dan 2027⁴³. Een dergelijke langetermijnvisie moet ook afgetoetst worden op het Europese niveau.

2.4.3 Samenwerking op Europees niveau om de elektriciteitsbevoorradingszekerheid te waarborgen

De Raad is van oordeel dat er nood is aan meer samenwerking met de buurlanden op het gebied van bevoorradingszekerheid.

De Raad vraagt de voor energie bevoegde minister om binnen een Europees kader overleg te plegen en te werken aan een solide invulling van de euregionale benadering van bevoorradingszekerheid waarin transparantie geboden wordt over de binnenlandse en buitenlandse aangehouden capaciteit. Dit moet leiden tot bindende afspraken rond het aanhouden van de nodige zekere capaciteit⁴⁴ in de verschillende

---

⁴³ De studie van Elia gaat slechts tot 2027. Studie over de nood aan "adequacy" en flexibiliteit in het Belgische elektriciteitssysteem, en het addendum aan deze studie ([link studie](#)) ([link addendum](#))

⁴⁴ Zekere capaciteit is capaciteit die beschikbaar is op het moment dat deze nodig is.

regio's en lidstaten (waaronder in België) en zekerheid bieden over de beschikbaarheid van de interconnecties. Enkel op deze manier kan op een efficiënte manier de bevoorradingszekerheid gegarandeerd worden in een geïnterconnecteerde markt en kunnen een duidelijk kader en een gelijk speelveld geboden worden aan de markspelers en investeerders.

De Raad vraagt om ervoor te zorgen dat, op korte termijn, de energievizies van de verschillende lidstaten compatibel zijn met elkaar (elkaar niet tegenwerken). Hij vraagt om, op lange termijn, te werken aan de totstandkoming van een Europees kader omtrent energiebeleid en tegelijkertijd aan de invoering van het bindende EU-kader voor bevoorradingszekerheid teneinde met name een level playing field tussen de landen te waarborgen. Het huidige kader⁴⁵ geeft aan de lidstaten de verantwoordelijkheid voor bevoorradingszekerheid en laat bijgevolg toe maatregelen te nemen om o.m. de eigen energiebevoorradingszekerheid veilig te stellen, wat België reeds gedaan heeft met de strategische reserve. De Raad is van oordeel dat de bevoorradingszekerheid moet worden gewaarborgd in een context van een uitgebreide elektriciteitsmarkt, in een geïnterconnecteerd netwerk op Europees niveau, met een noodzakelijke beleidscoördinatie binnen de zone.

De Raad onderstreept het belang van internationale samenwerking, meer bepaald op Europees niveau, zowel tussen de overheden als tussen de regulatoren. Volgens de Raad zou België een voortrekkersrol kunnen spelen in de internationale coördinatie. De Raad is van mening dat een coherent beleid op die verschillende niveaus (EU, nationaal) de toekomstige investeringen in de energiesector zelf en in de economie in haar geheel zou bevorderen, hetgeen een positief effect zou hebben op de welvaart in België en in de andere Europese lidstaten. Hij vraagt met aandrang dat België het gebrek aan internationale samenwerking en aan engagement aangaande de energietransitie en de bevoorradingszekerheid (namelijk informatie-uitwisseling over de productiecapaciteiten) op Europees niveau aankaart. De Raad ziet, meer specifiek, veel potentieel in een nauwe samenwerking tussen de energieregulatoren op zowel nationaal als Europees niveau.

De Raad "roept de betrokken overheden, regulatoren, transmissienetbeheerders en beurzen ertoe op verder onderzoek te voeren: om het effect van loopflows⁴⁶ op de huidige en toekomstige beschikbare interconnectiecapaciteiten voor de markt in kaart te brengen, de oorzaken en mogelijke toekomstige evoluties ervan te identificeren en maatregelen te nemen om deze loopflows te beperken die op regionaal niveau aangekaart worden; om, [...], het fenomeen van de "flow factor competition" in kaart te brengen⁴⁷; alleszins dient te worden vermeden dat kleinere regelzones systematisch het slachtoffer worden van congesties omwille van de ingebouwde maximalisatie van de "social welfare" van de gehele prijszone⁴⁸".

De Raad beseft dat de Europese besluitvorming traag verloopt. Hij wenst dat België op EU-niveau proactief handelt en een voortrekkersrol ter zake speelt.

---

⁴⁵ Europese richtlijn 2005/89/EC

⁴⁶ Loopflows zijn fysische fluxen over grenzen die veroorzaakt worden door enerzijds de commerciële transacties tussen twee prijszones en anderzijds de topologie van het productiepark van de betreffende of de aangrenzende prijszone. Met andere woorden, loopflows zijn fluxen over een grens van een zone die geen gevolg zijn van de import of export van die zone.

⁴⁷ Flow factor competition houdt in dat concurrentie beïnvloed wordt door "flow factors"; dit kan ervoor zorgen dat een land problemen krijgt met de bevoorradingszekerheid.

⁴⁸ Bron: advies dd. 19 oktober 2016 van de Adviesraad Gas en Elektriciteit over de studie van Elia "Nood aan adequacy en flexibiliteit in het Belgische elektriciteitssysteem - periode 2017-2027", blz. 4, §4

2.5 Uitdaging 5: Een rechtvaardige transitie⁴⁹ waarborgen die zorgt voor kwalitatieve jobs

Aangezien de energietransitie naar een koolstofarme economie in België belangrijke veranderingen zal teweegbrengen in de Belgische economie in het algemeen en in haar energiesysteem, zal ze ook leiden tot rechtstreekse en onrechtstreekse jobcreatie en jobvernietiging, zowel in de energiesector via de ontwikkeling van de energiemix als in de andere sectoren van de Belgische economie.

Wat het Belgische elektriciteitssysteem betreft, mag worden verwacht dat het aantal banen als gevolg van de conventionele energieproductie zal teruglopen in de sector van de elektriciteitsproductie, terwijl het zal stijgen in andere sectoren die zijn gerelateerd aan andere energietechnologieën. Bovendien moet worden genoteerd dat de ontwikkeling van die andere energietechnologieën nieuwe banen zal creëren in de sectoren die deze technologieën aan de energiesector leveren. De werkzaamheden voor de ontmanteling van de kerncentrales zullen evenwel – gedurende tal van jaren - voor veel banen zorgen (die van een andere aard zullen zijn en andere vaardigheden zullen vergen dan de banen die nu in de nucleaire sector in België ingevuld zijn).

Wat de sectoren betreft die intensief energie gebruiken, zal het behoud/de creatie van kwaliteitsvolle banen met name afhangen van de energiekosten en van investeringen in de nieuwe technologieën en in energie-efficiëntie. Voorts moet worden gewezen op het positieve effect op de werkgelegenheid dat de sectoren die technologieën en producten leveren aan de energiesector en andere sectoren zouden kunnen hebben.

Die jobcreaties en reconversie van jobs moeten, zoals werd uiteengezet in voetnoot n°38, kaderen binnen de bestaande structuren van de sociale dialoog en de sociale bescherming, van de inspanning inzake opleiding en ontwikkeling van competenties, van respect voor mensen- en arbeidsrechten.

2.5.1 Noodzaak van anticipatie

Om deze kansen voor de ontwikkeling van (nieuwe) sectoren en van (nieuwe) producten om te zetten in bijkomende kwaliteitsvolle banen die bijdragen aan de economische ontwikkeling en aan het maatschappelijk welzijn⁵⁰ – hetzij nieuwe banen, hetzij banen die voortvloeien uit reconversie – in België, moet de energietransitie volgens de Raad samen met alle betrokken actoren goed worden voorbereid en moet correct worden geanticipeerd op de gevolgen ervan, opdat die transitie bijdraagt tot de verbetering van het welzijn. Deze noodzakelijke anticipatie vereist op haar beurt dat ons land zich onverwijld van een energievisie in een langetermijnkader voorziet, om middelen juist te kunnen inzetten.

---

⁴⁹ cf. de definitie die beschreven staat in voetnoot n°38.

⁵⁰ In dit verband doet de CRB zijn werkzaamheden met betrekking tot deel 2 van het Verslag Werkgelegenheid-Concurrentievermogen kaderen binnen verschillende grote economische beleidsdoelstellingen, t.w. een grotere sociale samenhang, een hoge levensstandaard en de verbetering van de werkgelegenheidsgraad, en binnen verschillende grote principes, t.w. de houdbaarheid van de overheidsfinanciën en het evenwicht op de lopende rekening van de betalingsbalans. <http://www.ccecrb.fgov.be/txt/nl/doc17-155.pdf>

In de context van de transitie naar een koolstofarme economie worden twee bewegingen waargenomen. Enerzijds zal de energietransitie belangrijke veranderingen in onze economie teweegbrengen en anderzijds zullen de sociaal-economische⁵¹ en milieugerelateerde veranderingen of tendensen op hun beurt deze transitie voor de gezamenlijke actoren beïnvloeden. Deze twee naast elkaar bestaande bewegingen zullen zowel op macro-economisch niveau als op ondernemingsniveau moeten worden beheerd opdat toegevoegde waarde kan worden ontwikkeld en kwaliteitsvolle banen kunnen worden gecreëerd.

2.5.2 Samen met de sociale gesprekspartners de verandering doen slagen

Opdat een gemeenschappelijke langetermijnvisie inzake energie het licht ziet, moet een breed sociaal draagvlak worden gecreëerd om deze te ondersteunen. Bijgevolg wenst de Raad het belang te beklemtonen van de raadplegingsinstanties waarbinnen dat breed sociaal draagvlak kan worden gecreëerd.

Een langetermijnvisie inzake energie die de steun geniet van de interprofessionele sociale gesprekspartners zal de overheden in staat stellen de energietransitie naar een koolstofarme economie voor te bereiden en daarvoor te ijveren, en daarbij zowel het concurrentievermogen van de ondernemingen als de ontwikkeling of het behoud van kwaliteitsvolle banen die bijdragen aan de economische ontwikkeling en aan het maatschappelijk welzijn te waarborgen, daarbij rekening houdend met de milieu-uitdagingen. En dit zodanig dat dit duidelijke kader de sociaal-economische actoren in staat stelt zich voor te bereiden en dienovereenkomstig te handelen met betrekking tot de transformaties die in die ondernemingen zullen moeten worden doorgevoerd (cf. de hierboven vermelde noodzaak van anticipatie).

Er zullen in de ondernemingen ook transformaties moeten worden doorgevoerd op het vlak van de strategie, het productieproces van de bedrijven, de arbeidsorganisatie enz. Opdat deze op een sociaal aanvaardbare manier kunnen verlopen, is het volgens de Raad noodzakelijk om, enerzijds, de betrokken werknemers hierbij te betrekken en te informeren, en, anderzijds, te gepaste tijde hun vertegenwoordigers te informeren overeenkomstig de geldende wettelijke bepalingen, meer bepaald het koninklijk besluit van 27 november 1973 houdende reglementering van de economische en financiële inlichtingen te verstrekken aan de ondernemingsraden en de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 39 van 13 december 1983 betreffende de voorlichting en het overleg inzake de sociale gevolgen van de invoering van nieuwe technologieën.

2.5.3 Opleiding en begeleiding van de werknemers

Volgens de Raad zijn de opleiding en begeleiding van de werknemers, hetzij in de energiesector, hetzij in de andere sectoren van de Belgische economie, belangrijke elementen die bijdragen aan de kwaliteit van de werkgelegenheid en aan de creatie van toegevoegde waarde. De aanwezigheid in onze economie van werknemers die over de geschikte kwalificaties beschikken, is immers een *conditio sine qua non* voor het welslagen van de energietransitie en de duurzame ontwikkeling van onze economie.

---

⁵¹ De transitie heeft er bijvoorbeeld enerzijds toe geleid dat maatregelen worden genomen om de isolatie van de gebouwen te verbeteren; anderzijds heeft de stijging van het aantal eenoudergezinnen – die vaak over beperkte inkomens beschikken – een impact op het aantal woningen die kunnen voldoen aan de nieuwe isolatienormen.

De energietransitie zal gepaard gaan met een daling van het aantal banen in sommige sectoren, terwijl sectoren in ontwikkeling daarentegen een creatie van nieuwe jobs zullen teweegbrengen. Opdat de werknemers van de sectoren die hun aantal banen zullen zien dalen, zich kunnen herinschakelen in de sectoren in ontwikkeling, en tegelijk zeker mogen zijn van de kwaliteit van die banen, is het belangrijk een beroep te doen op de bestaande opleidingsstructuren die, indien nodig, moeten worden aangepast aan de noden van deze sectoren. In dat kader zou het nuttig zijn de competentiebehoeften bij de werknemers te bepalen.

3 Deze uitdagingen omzetten in kansen

In dit advies werden de uitdagingen vastgesteld die volgens de Raad in ons land moeten worden aangepakt teneinde de doorgevoerde veranderingen in het kader van de energietransitie om te zetten in sociaal-economische kansen.

De Raad zal evalueren hoe hij zo goed mogelijk kan blijven bijdragen aan de interfederale energievisie en het interfederaal energiepact.

Bijlage betreffende de verklaring van het bindende karakter van de Overeenkomst van 12 december 2015 in het kader van de conferentie van Parijs van de partijen bij de Conventie van de Verenigde Naties betreffende de klimaatverandering.

De Overeenkomst van Parijs werd op 4 oktober 2016 formeel goedgekeurd door het Europees Parlement. Na deze stemming keurde de Raad van de Europese Unie diezelfde dag de beschikking tot goedkeuring van de Overeenkomst van Parijs door de Europese Unie goed. Deze beschikking werd op 7 oktober 2016 ingediend bij de secretaris-generaal van de Verenigde Naties. De Overeenkomst van Parijs trad in werking op 4 november 2016, d.w.z. 30 dagen na de ratificering ervan door minstens 55 landen die gezamenlijk goed zijn voor minstens 55% van de wereldwijde uitstoot van broeikasgassen.

Onder juristen ontstond een debat over de vraag of de Overeenkomst van Parijs, die de waarde van een verdrag heeft, al dan niet bindend is. In vergelijking met het Protocol van Kyoto voorziet de Overeenkomst van Parijs immers niet in een sanctiemechanisme voor de landen die de bepalingen ervan niet zouden naleven. Maar hoewel de Overeenkomst van Parijs geen sancties voorschrijft, betekent dit geenszins dat ze geen bindend juridisch effect heeft.

Men moet ervoor opletten dat, in het internationale zowel als het Europese systeem, een gebrek aan bijzondere sancties in een welbepaalde tekst niet wordt verward met de afwezigheid van algemene sancties.

In het internationaal publiek recht betekent het feit dat het verdrag geen specifieke sanctie voorschrijft niet dat er geen bindend juridisch effect is. Dit laatste valt enkel onder de algemene regels van het internationaal publiek recht, en niet onder een specifieke regeling. Aldus zou een partij bij de Overeenkomst van Parijs die haar verplichtingen niet nakomt in voorkomend geval voor het Internationaal Gerechtshof kunnen worden gedaagd. Elke staat kan nog veel makkelijker besluiten zijn contractuele verplichtingen niet na te komen t.o.v. een partner die de zijne niet vervult. Dit wordt de "exceptio non adimpleti contractus" genoemd. Dit is zeer belangrijk, want een staat die zijn verplichtingen met de voeten treedt, alsook zijn economische actoren, zouden aldus het voordeel van diverse bepalingen van het verdrag van Parijs en van de uitvoeringsakten ervan kunnen verliezen.

Voor een recente samenvatting inzake de internationale jurisprudentie, zie Fontanelli, *The Invocation of the Exception of Non-Performance: A Case-Study on the Role and Application of General Principles of International Law of Contractual Origin*, *Cambridge Journal of International and Comparative Law* (1) 1: 119–136 (2012).

Voorts zullen de juridische verplichtingen - eveneens van algemene aard - ook op het niveau van de Europese Unie bestaan. Het voorstel voor een Verordening betreffende de verdeling van de inspanningen voor de periode 2021-2030 - COM (2016) 482 final - dat ertoe strekt de verbintenissen van de EU krachtens de Overeenkomst van Parijs in de niet-SEQUE-sectoren ten uitvoer te leggen, schrijft weliswaar geen specifieke sanctie voor. Bovendien is hier in het algemeen weliswaar ook geen sprake van een exceptio non adimpleti contractus. Niettemin heeft de Europese Commissie de capaciteit om een beroep wegens niet-nakoming aanhangig te maken bij het Hof van Justitie van de EU. Dat beroep kan in voorkomend geval gepaard gaan met een dwangsom. Voorts moet de aandacht worden gevestigd op het feit dat de Europese administratie in voorkomend geval gebruik zou kunnen maken van de niet-naleving van zijn verplichtingen door een lidstaat om deze niet te betrekken bij bepaalde financiële steunmaatregelen die precies in het leven werden geroepen om de lidstaten op het vlak van het klimaat bij te staan.

Tot slot - en dit is nog fundamenteler - worden steunmaatregelen in principe verboden door de Europese verdragen. Er bestaan uitzonderingen, meer bepaald op het vlak van milieu en energie. Die worden momenteel geregeld door de richtsnoeren van de Commissie voor 2014-2020 (PB 2014 C 200/1). In dat kader moeten de lidstaten een aantal vrij strenge voorwaarden naleven. De lidstaten "moeten met name ook de inachtneming van de milieuwetgeving van de Unie verzekeren" (§ 7). Bijgevolg zou een niet-inachtneming de Europese instellingen ertoe kunnen doen besluiten dat de verleende toestemming voor bepaalde overheidssteunmaatregelen moet worden herbekeken.

Voor een samenvatting, zie bv. G. Van Calster and E. Reins, EU Environmental Law, Elgar, 2017.

Woonden, onder het voorzitterschap van de heer K. DEGROOTE, adjunct-secretaris van de Raad, de plenaire vergadering van 20 september 2017, bij:

Lid benoemd op voorstel van de representatieve organisaties van de industrie en van het bank- en verzekeringswezen:

Mijnheer ROOSENS

Lid benoemd op voorstel van de representatieve organisaties die de ambachten, de kleine en middelgrote handelsondernemingen en de kleinindustrie vertegenwoordigen:

Mijnheer LESCEUX

Deskundige van de representatieve organisaties die de ambachten, de kleine en middelgrote handelsondernemingen en de kleinindustrie vertegenwoordigen:

Mijnheer DEMAN

Leden benoemd op voorstel van de federale socialprofitsector in België

Mevrouw URBAIN en Mijnheer DE GOLS

Leden benoemd op voorstel van de representatieve organisaties die de arbeiders vertegenwoordigen:

Algemeen Belgisch Vakverbond: Mijnheer QUINTARD

Algemeen Christelijk Vakverbond van België: Mijnheer HANSSENS